

BEŞERİ SERMAYE VE İNSANİ GELİŞME İÇİN ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Güler GÜNŞOY*

Özet: Dünya ekonomileri, küreselleşme hareketleri ve paralelinde ilerleyen teknolojik gelişmeler ile birlikte, bilgiye dayalı olarak ilerlemekte ve değişmektedirler. Bu bağlamda ekonomilerin büyüme ve kalkınmaları için eğitim ve beşeri sermaye birikimi ve toplumların ilerlemeleri gelişmeleri için de eğitim en önemli ihtiyaç olmaktadır. Eğitime verilen önem ekonomilerin, bireylerin verimliliğini artırmak, eğitimin niteliğini ve niceliğini artırmak, beşeri sermaye birikimini artırmak için eğitime ayırdıkları kaynaklar ve yaptıkları eğitim yatırımları ile ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Çocukların ve gençlerin eğitimi ve onlara yapılan yatırımların önemi ön plana çıkmaktadır. Son zamanlarda ise tıp, eğitim, ekonomi ve farklı bilim dallarında Erken Çocukluk Gelişimi ve yatırımları en çok tartışılan konular olmaktadır. Çünkü erken yaşlarda çocuklara yapılan yatırımların getirileri ve verimlilikleri, daha ileri yaşlarda yapılan yatırımlardan çok yüksek olmaktadır. Çalışmada İnsani Gelişme ve ekonomik büyüme için EÇE'nin önemi ortaya konulmakta ve ayrıca, EÇE kavramı, etkileri, gerekliliği, fayda ve maliyeti çeşitli açılardan incelenmektedir. Çalışmada ayrıca Avrupa Ülkelerinin ve Türkiye'nin EÇE sistemi ve politikaları bu konudaki göstergeler çerçevesinde incelenmektedir. Bu perspektifte, ortaya konulan sonuçlara göre, Türkiye, ekonomik büyüme için gerekli olan beşeri sermaye birikimi için, önemli bir unsur olan, Erken Çocukluk Eğitimi kendi gelir grubundaki ülkelerle bile kıyaslanamayacak oranda yetersiz bir düzeydedir.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Sermaye, İnsani Gelişme, Eğitim

HUMAN CAPITAL AND IMPORTANCE OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION FOR HUMAN DEVELOPMENT

Abstract: World economies develop and change based on knowledge as a result of globalization movements and technological progresses taking place in parallel with these movements. In this sense, education and human capital accumulation have come to be important for growth and development of economies. In addition, education comes to be the most important need for progress and development of the societies. The importance attached to the education arises through sources and investments that economies allocate to increase the efficiency of the individuals, to improve quality and quantity of the education and to increase human capital accumulation. In the circumstances, importance of education provided for children and youths and of the investments made on them comes to the forefront. In recent times, early childhood development in medicine, education and different disciplines and investments in these developments have come to be topics of great discussions. This is because, returns and efficiencies of investments made on children in their early ages become higher compared to the investments made on later years. This research reveals the importance of early childhood education for human development and economic growth and examines the concept of early childhood education, its impacts, necessities, benefits and costs from different point of views. The research examines also early childhood education systems and policies of European countries and Turkey within the scope of indicators in this matter. In this perspective, findings indicate that Turkey has an insufficient level of early childhood education which is an important factor for human capital accumulation, which is necessary for economic growth. It is also seen that Turkey is much worse than the countries in the same income group with it in terms of early childhood education.

Keywords: Human Capital, Human Development, Education

1. Giriş

Gelişme ve değişimin sürekli yaşandığı küresel dünyada eğitim ve beşeri sermaye ekonomik büyüme ve refah için çok önemli anahtar unsurlardır. Bu bağlamda beşeri sermaye birikimi ve eğitimin sürekliliği için, uluslararası alanda Erken Çocukluk Eğitimi (EÇE)'nin önemi giderek artmaktadır. EÇE'ye önem verilmesi, gelişmiş ve yüksek gelire sahip uygar ekonomilerin kalkınma, beşeri sermaye, insani gelişme ve ekonomik refah için gerekli en temel özelliklerinden birisidir. Araştırmalar da gösteriyor ki, okul öncesi dönemde beşeri sermayeye yapılan yatırımların getiri oranı yüksek olmaktadır. Çünkü insan beyni erken çocukluk dönemlerinde çok hızlı gelişmektedir, okul döneminde sınırlı bir gelişme gösterirken okul sonrası dönemde ise önemli bir değişim olmamaktadır. Bu önemli göstergeler erken çocukluk dönemleri çok kritik süreçleri kapsadığı için bu süreçlere yapılan

* Yrd. Doç.,Dr., Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, email gcinier@anadolu.edu.tr

müdahalelerin ve yatırımların çok önemli olduğunun kanıtlarıdır. Bu bağlamda nitelikli bir EÇE'yi kapsayan bir eğitim sistemi ve politikasının uygulanması ve yaygınlaştırılması, ülkelerin eğitim düzeyini yükselterek beşeri sermayenin güçlenmesine; İnsani gelişme için gerekli alanları da güçlendirmektedir. Heckman (2000)'a göre son zamanlarda bu konuda yapılan çalışmalarda, EÇG için yapılan yatırımların ve müdahalelerin getirilerinin çok yüksek olduğu, bu konudaki göstergelerden anlaşılmaktadır. Olması gereken öğrenmenin, erken yıllarda yapılmış olması, bu dönemden sonraki dönemlere olan etkileri güçlü olmaktadır. Bu nedenle yüksek kaliteli Erken çocukluk dönemi müdahaleleri ve yatırımlarının etkileri sürekli ve pozitif olmaktadır (Heckman, 2000: 22). Bu çalışmanın amacı, insani gelişme ve ekonomik büyüme için önemli bir faktör olan EÇE'nin önemi, etkileri, potansiyel faydaları ve gerekliliğini ortaya koymaktır. Ayrıca bu konuda Avrupa ülkeleri arasında önemli gelişmeler perspektifinde birbirinden farklılaşan uygulamalar analiz edilmekte Türkiye'deki mevcut durum incelenerek çeşitli önerilerde bulunmaktadır.

2. Kavramsal Olarak Erken Çocukluk Eğitimi

Erken çocukluk dönemlerinin ve eğitiminin göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu şu ifadeler vurgulamaktadır “Bilimsel olarak; erken yaşların çocuğun zeka, kişilik ve sosyal gelişiminde çok önemli olduğu ve bu yaşlardaki ihmalin olumsuz etkilerinin sonraki dönemleri de etkilediği görülmüştür. Araştırmalar, çocukların büyüme ve gelişimini destekleyen deneyim fırsatlarının, gelişimin hassas olduğu dönemlerde sağlanmasının önemini vurgulamaktadır”(AÇEV: 1999).

Genellikle 0-6 yaş grubundaki çocukların eğitimini kapsayan EÇE veya okul öncesi eğitim tanımlamaları kaynaklarına göre farklılaşmaktadır. Myers (1996)'e göre EÇE, çocuğun “yaşama”, “büyüme”, “gelişim” ve “bakım” gibi aşamalarını sağlayan eğitimidir. Çocuğun büyümesi ve gelişmesi için çok önemli olan bu aşamalar EÇE projeleri ve programları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu gerçekleştirilmesi zorunlu olan aşamalar hemen gerçekleşemez ancak zaman içinde ardışık ve eş zamanlı olarak EÇE programları aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu bağlamda EÇE kadının hamileliğinden başlayıp çocuğun ilköğretim yıllarının ilk aşamalarına kadar uzanan dönemleri kapsamaktadır Bu perspektifte, EÇE'nin tanımı ve dolayısıyla önemi de ortaya çıkmaktadır (Bekman ve Gürlesel, 2005: 25).

“EÇG ve EÇE hizmetleri, yaşamlarının ilk yıllarında çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimine yapılan müdahalelerdir. Bu hizmetlerin arasında gündüz bakımevleri, anaokulları, eğitilmiş profesyonellerce yapılan ev ziyaretleri, sağlık ve dengeli beslenme hizmetleri ve anne-baba eğitimi sayılabilir ”(Kaytaç, 2005:7). Türkiye’de ise EÇE olarak kabul gören kavram Okul Öncesi Eğitim kavramıdır. “Okul Öncesi Eğitim; 0-72 ay grubundaki çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı ve çevre olanakları sağlayan; onların bedensel, zihinsel, duygusal, ve sosyal yönlerden gelişmelerini destekleyen, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda onları en iyi biçimde yönlendiren ve ilköğretime hazırlayan, temel bütünlüğü içinde yer alan bir eğitim sürecidir” (MEB, 1993; Gürkan, 2009: 5-6) şeklinde genel bir tanımlama yapılabilir. OÖE; zorunlu eğitim çağına gelmemiş 0-72 ay grubu çocukları kapsamaktadır ve okul öncesi çağı çocukların bakım ve hizmetini kapsayan eğitimleri ise farklı nitelikte kurumlar sürdürmektedir. (DPT, 2001: 8) Türkiye’de OÖE, EÇE olarak kabul edilmesinin genel nedeni ise, eğitimde belirlenen öncelikler ve milli eğitim sistemi'nin yapısı ve işleyişindeki etkilerdir (Gürkan, 2009: 3).

3. Literatürde Erken Çocukluk Eğitimi ve Önemi

Tarihsel süreç içerisinde EÇE'ye önem veren ekonomilerde sağlık, refah, zenginlik ve ayrıca demokratik yapılarında iyileşmeler görülmüştür. Aslında 18. yüzyılda yaşanan Endüstri Devrimi de bu tür sosyal ve ekonomik değişime bir örnektir. Tarihsel olarak son 250 yıldır batı ülkelerinde ve özellikle İngiltere’de Endüstri Devrimi'nin başlamasından sonra refahında

iyileşmeler gerçekleşmiştir. Ülkede büyük refah değişimi ile birlikte yaşam standartında, sosyal gelişmelerde, sağlık alanlarında ve demokratikleşmede ciddi gelişmeler olmuştur. McKeown (1976)'un yapmış olduğu araştırmada, İngiltere'de Endüstri Devriminin başlamasından sonraki süreçte İngiliz nüfusunun daha iyi beslenmesi sonucu sağlık durumlarında iyileşmeler olup, ayrıca ölüm oranlarında da azalmalar gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, yaşam standartının yükselmesi, sağlık ve hijyen koşullarının iyileşmesi, tıbbi müdahale ve sağlık bakım hizmetlerinin iyileşmesi ve temiz ve sağlıklı suya erişim olanaklarının iyileşmesi sonucunda ölümlerde yüzde 25 oranında bir azalma görülmüştür (Mustard, 2007:36). Steckel ve Floud (1997), Endüstri Devriminin başlamasından sonraki yıllarda ölüm oranlarının önemli oranda düşmesinin nedenlerini araştırmışlardır. Nedenler arasında Endüstri Devrimi sonrası ülkelerin yiyecek üretimi ve dağılımındaki artış ve büyük refah değişimi yaşamaları sonucu, beslenme, sağlık, hijyen, temiz suya erişim gibi yaşam kalitesini artıran ve ölüm oranlarını azaltan unsurlardaki iyileşmeler bulunmaktadır (Mustard, 2002: 24) .

1993'de Nobel iktisat ödülü alan Fogel (1999), EÇE'nin nüfusun niteliği üzerinde olumlu etkiler yarattığını ve yetişkin yaşlardaki sağlık ve gelişme üzerindeki etkilerinin de olumlu olduğunu ifade etmiştir. Acheson (1998)'e göre, sosyo-ekonomik olarak yoksul ve yetersiz çevrelerde yaşayan çocukların yaşama, büyüme ve gelişme dönemleri çeşitli risklerden etkilenir ve bu süreçleri dengeli ve sağlıklı geçiremezler. Bunun sonucu olarak çocuklar, akıl ve ruhsal hastalıklar, şişmanlık ya da yetersiz beslenme, çocuk ve gençlik suçları, işsizlik... gibi problemlerle hayatta kalmaya çalışırlar. İşte EÇE ve bu eğitimi gerçekleştirmek için yapılan müdahaleler ve politikalarla, bu problemlere çözümler bulunurken aynı zamanda çoklu yararlar sağlanırken, gelecek neslin beşeri potansiyellerine de yatırım yapılmış olur (Young, 2002: 3). Fogel (2000)'ın bu konudaki yaptığı analizlerde ise şu sonuçlara ulaşılmıştır: Erken çocukluk sürecinde beslenmenin iyileşmesi ve nüfusun niteliğinin iyileşmesi sonucunda yaşam beklentisinde artışlar olmuştur. Yaşam beklentisindeki artışların nedeni erken çocukluk dönemindeki yaşama, büyüme ve gelişme süreçlerinin iyileştirilmesidir. Fogel'e göre, erişkin yaştaki sağlık ve gelişme problemleri, erken çocukluk dönemi boyunca etkilendiği risklere bağlıdır. Ayrıca beslenmenin iyileşmesinin ötesinde, aile büyüklüğündeki azalma erken çocukluk gelişimi süreçlerini etkilemektedir. Aile büyüklüğündeki küçülme erken çocukluk dönemi problemlerini ve risklerini azaltırken ebeveynlerin çocuklarına, bakım, eğitim ve gelişim için ayırdıkları zaman ve kaynak da daha fazla olmaktadır (Reves, 1985'den aktaran Mustard, 2002: 25).

Mustard (2007), Dünya'nın bütün bölgelerinde kalkınma ve kalkınma için çözülmesi gerekli pek çok problemi çözmek için EÇE yatırımlarının en önemli amaç olması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü EÇE;

- Yoksul nüfusun oranını azaltmaktadır,
- Okuma yazma, sağlık ve gelir adaletini sağlamaktadır,
- Şiddet ve toplumsal suçları azaltmaktadır,
- Sosyal dengeleri iyileştirmektedir,
- Beşeri sermayenin kalitesini iyileştirmektedir,
- Bilgi temelli ekonomileri ve bu ekonomilerin sağladığı fırsatları benimsemeyi kolaylaştırmaktadır,
- Uygarlaşma, modernleşme ve değişimi gerçekleştirmeyi başarabilmektedir,
- Gelecek nesiller için dünyanın sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır.

Evrensel, kapsamlı ve nitelikli EÇE programları, uygarlaşmanın ve ekonomik büyümenin belirleyicilerinden olan beşeri sermayeyi oluşturmak, eşitsizliği azaltmak ve yoksulluğu azaltmak için çok önemli başlangıçları gerçekleştirmektedir. Beşeri sermayenin, ekonomiler

için çok önemli olduğunu uzun zaman önce Nobel ekonomi ödülü alan Tinbergen, Schults, Sen ve Fogel belirtmişlerdir. Erken çocukluk gelişimi için yapılan yatırımların getirilerinin kısa ve uzun dönemde çok önemli olduğunu Van der Gaag (2002), Heckman (2000)... gibi önemli iktisatçılar da belirtmişlerdir (Mustard, 2007 : 60).

EÇE ekonomik ve sosyal açıdan geleceğe yönelik güçlü bir yatırımdır. Gelişmesini sağlıklı ve donanımlı bir şekilde sağlayan ve EÇE almış çocuklar, sadece ailelerine ve diğer aile üyelerine fayda sağlamayıp, diğer yandan kalkınma ve büyüme için çok önemli olan beşeri potansiyellerinin de ortaya çıkmasında etkili olmaktadır (Van Der Gaag, 1997).

EÇE, ekonomik kalkınma için en önemli verimli yatırımlardan birisidir. EÇG ile ilgili uzun vadeli, boylamsal çalışmalarda, düşük gelirli ailelerin risk altındaki çocuklar üzerine yapılan araştırmalarda bile çok verimli mükemmel geri potansiyel kazançlar elde edilmiştir. (Grunewald ve Rolnick, 2007:17).

Özellikle EÇE’yi sağlamak için yapılan yatırımların ve projelerin beşeri sermaye kaynakları ve alt bileşenlerinin verimlilik ve fırsat eşitliğini sağlayacak nitelikte olması konusunda fikir birliğine varılmaktadır. EÇE için yapılan yatırımlar ve müdahaleler, fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişim ile ilgili problemleri azaltmaktadır. Gelişmiş ve Gelişmekte olan ülkelerde EÇE ile ilgili uygulamalardan şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Young, 1995) :

- İlköğretim ve lise eğitim verimliliğinde artışlar,
- Gelecekteki verimliliğe ve gelire olan katkılar,
- Sağlık maliyetlerinde ve diğer kamu hizmetlerinin maliyetlerinde azalma...

Bu sonuçlar EÇE’nin doğrudan faydalarıdır, EÇE’nin dolaylı faydaları ise şunlardır:

- Cinsiyet eşitsizliğinde azalmalar,
- İşgücüne kadınların katılımında artışlar,
- Ekonomik kalkınma, büyüme ve insani gelişmeye olan katkılar

Ayrıca literatürde EÇE’nin çok sayıda farklı alanlara olan potansiyel faydaları belirtilirken, EÇE’nin beşeri sermaye ve insani gelişmede önemli bir paya sahip olduğu çeşitli kanıtlarla ortaya konulmaktadır.

4. Erken Çocukluk Eğitimi, Beşeri Sermaye ve İnsani Gelişme İlişkisi

Çocuğun hızlı geliştiği dönemler 0-6 yaş olup, beyninin en hızlı geliştiği ve beyin gelişiminin büyük kısmının tamamlandığı dönemler ise 0-4 yaş arasındadır. Bu durumda çocukların bu dönemlerdeki buldukları çevreleri, aldıkları büyüme, bakım ve gelişim destekleri çok önemli olmaktadır. Çünkü bu süreçler, çocukların erişkin dönemlerini şekillendiren, ailelerine olan etkileri belirleyen ve topluma, ekonomilere olan faydalarını da şekillendiren süreçlerdir. Yani erken çocukluk dönemi çok kritik süreçleri içine alan hayati önemi olan ve daha da önemlisi, insani gelişme ve ekonomik büyüme için atılması gereken ilk adımları oluşturmaktadır (AÇEV, 2007 ; Bekman ve Gürlesel, 2005).

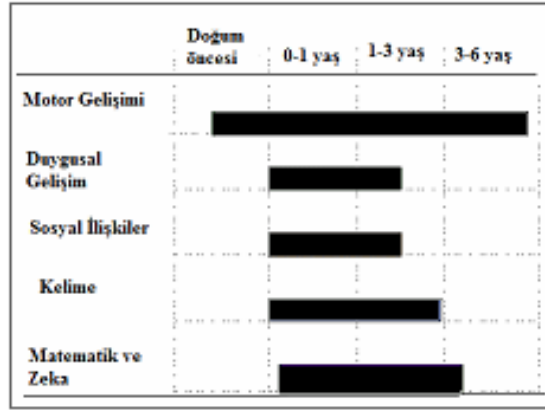
Araştırmalar ilk yaşların, çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal gelişimi; dil becerisi ve konuşma; zeka, akıl yürütme ve mantık gelişiminin gerçekleştiği çok kritik yıllar olduğunu göstermektedir. Bu süreçler çocuğun gelişim ve yeteneklerinin geliştiği fırsat pencereleridir (Van Der Gaag, 1997).

Şekil 1’de çocuğun yeteneklerinin gelişimini belirleyen beş ”fırsat penceresi” görülmektedir. Bu beş yetenek doğum öncesinde başlayıp 6 yaşına kadar süren ve büyük bir kısmı ise 3-4 yaş döneminde tamamlanmaktadır.

Heckman (2001), Erken çocukluk dönemlerinin çok önemli olduğunu ve önemsenip yatırım yapılması gerektiğini şu cümlelerle ifade etmektedir: “Çocuklara yatırım yapmak için onların birer yetişkin olmasını bekleme lüksümüz olmadığı gibi, onlar okula başlayana kadar bekleme

lüksümüz de yok, çünkü o zaman müdahale etmek için çok geç olabilir”(Mustard, 2006). Bu cümleler Şekil 1’in önemini vurgulamaktadır.

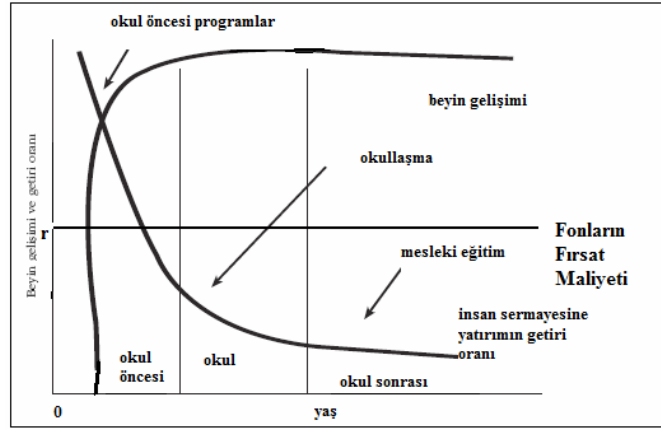
Şekil 1: Fırsat Pencereleri

Kaynak: Van Der Gaag (1997) “Early Child Development: An Economic Perspective” , Early Child Development Investing in Our Children's Future, M. Young (Ed). Elsevier Science, B.V.

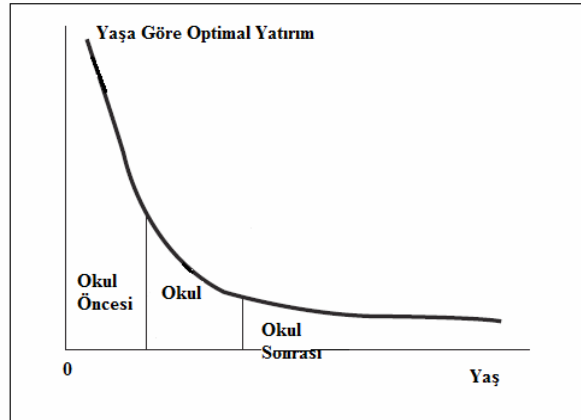
Şekil 2’de yaşa göre beşeri sermaye yatırımlarının getirileri ve beyin gelişimi görülmektedir. Yatay eksen yaşı, dikey eksen ise beyin gelişimini ve her yaşa yapılan beşeri yatırımların getiri oranlarını göstermektedir. Beyin gelişiminin en hızlı geliştiği dönemler erken çocukluk dönemleridir. Beyin gelişimi okul döneminde sınırlı bir gelişme gösterirken okul sonrası dönemde ise önemli bir değişim olmamaktadır. Bu bağlamda, erken çocukluk dönemleri çok kritik süreçleri kapsadığı için bu süreçlere yapılan müdahaleler ve yatırımlar çok önemli hale gelmektedir. Ekonomik perspektifte, yatırımların getirileri ve fayda maliyet analizi açısından değerlendirildiğinde, Şekil 2’de görüldüğü gibi, okul öncesi dönemde beşeri sermayeye yapılan yatırımların getiri oranı en yüksek düzeyde olup, okul döneminde beşeri sermayeye yapılan yatırımların getiri oranları daha düşük oranda okul sonrasında ise yatırımların getiri oranı azalan oranda olmaktadır. Bu perspektifte, beşeri sermaye bir sinerjidir; çünkü, yaşam döngüsünde erken yaşlarda yapılan müdahalelerin getirileri yüksek olup, aynı zamanda daha sonraki dönemlerde yapılan yatırımların da verimliliğini artırmaktadır. Becker (1964), beşeri sermaye yatırımları ile ilgili bu dinamik birbirini tamamlayıcı süreçleri, beşeri sermaye ile ilgili ilk çalışmalarda göz ardı etmiştir (Corneiro ve Heckman, 2003:7). Araştırmalar, erken yaşlarda yapılan müdahaleler ve beşeri yatırımlar sonucu meydana gelen öğrenme, yetenek, yaratıcılık, motivasyon, bilişsel olan bilişsel olmayan farklı gelişimlere yol açar ve farklılıklar yaratır. Farklı düzeydeki öğrenme ve beceri farklılıkları ise daha sonraki yaşlardaki öğrenme ve verimliliği katlamalı olarak artırarak bireyin ve ailenin gelirini, okullaşmayı, meslekteki başarıyı ve sosyo-ekonomik başarılar için gerekli diğer alanları iyileştirdiğini göstermektedir (Corneiro ve Heckman, 2003; Heckman, 2000). Beşeri yatırımların erken çocukluk yaşlarında getirilerinin yüksek ve verimli olmasından dolayı, erken yaşlarda okul öncesi ve okul dönemine öncelik veren optimal bir yatırım dağılımı yapılmalıdır. Bu durumda Şekil 2’de görülen beşeri sermaye yatırımlarının getiri oranına göre Şekil 3’de görüldüğü gibi beşeri sermaye birikimini sağlamak için bir sosyal optimal yatırım stratejisi belirlenmelidir. Bu durumda, kamu ve özel yatırımların oranı, erken çocukluk dönemlerinde en yüksek, eğitimin başlaması ve devamı sürecinde daha düşük ve eğitimin bitmesi sürecinde ise azalan oranda bir optimal yatırım stratejisi uygulanmalıdır (Corneiro ve Heckman, 2003:8; Heckman, 2000: 8; Bekman ve Gürlesel 2005: 34) .

Şekil 2: Yaşa Göre Beyin Gelişimi ve Beşeri Sermaye Yatırımlarının Getiri Oranları

Kaynak: Corneiro ve Heckman (2003), Human Capital Policy, IZA Discussion Paper , No. 821. ; Bekman ve Gürlesel (2005), Doğru Başlangıç Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim, TÜSİAD-T /2005-05/ 396, s.34

Şekil 3: Yaşa Göre Optimal Yatırım Seviyeleri

Kaynak: Corneiro ve Heckman (2003), Human Capital Policy, IZA Discussion Paper , No. 821. ; Bekman ve Gürlesel (2005), Doğru Başlangıç Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim, TÜSİAD-T /2005-05/ 396, s.34.

Schweke (2004)’e göre, ülkelerin zenginliğini ve gelişmişliğini belirleyen faktörler üzerine, ekonomistler sürekli araştırmalar yapmaktadır. Gelişmişliği ve zenginliği belirleyen bilinen büyüme ve kalkınma teorilerinde ise tartışılan çok faktör mevcuttur. Fakat çoğu başarılı ekonomiler gözlemlendiğinde dikkati çeken faktörün ise eğitilmiş, mesleki bilgi ve beceri donanımına sahip, verimliliği yüksek işgücü olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yetenek ve bilgiye yapılan yatırımların işgücü verimliliği artışı aracılığıyla ekonomik getirileri çok yüksek olmaktadır (Grunewald ve Rolnick, 2007: 16). Bu konuda eğitim yatırımlarının bilgi ve becerinin ekonomik getirilerinin yüksek olmasına yönelik en iyi örnek Minnesota’dır. Minnesota ABD’nin en başarılı ekonomilerinden birisidir. Nedeni ise, bu bölgenin çok iyi eğitilmiş işgücüne sahip olmasıdır. 2000 yılında, 25 ve daha yukarısında yaşa sahip kişilerin yaklaşık üçte biri üniversite mezunudur. Minnesota bu özelliği ile ABD’nin en yüksek altıncı eyaleti olmaktadır. Minnesota sürdürülebilir eğitilmiş yüksek işgücüne sahip olduğu sürece gelecekteki ekonomik başarısı ise garanti altına alınmış olmaktadır (Rolnick ve Grunewald, 2003:7).

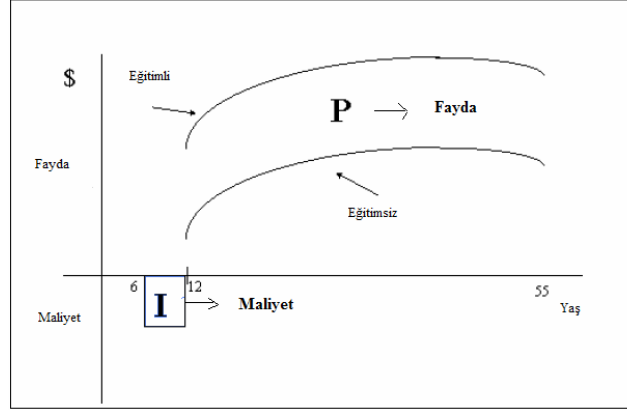
Politikacılar ve hükümet yöneticileri ekonomi politikalarını belirlerken ve EÇG ile ilgili strateji ve programlarla ilgili kamu politikalarını belirlerken en önemli kriter “fayda” olmaktadır. Bu politika ve kararları etkin olarak gerçekleştirebilmek için ise eğitim yatırımlarının ekonomik getirilerinde yaygın olarak yararlanılan fayda- maliyet analizleri kullanılmaktadır. Bu analizlerde temel alınan kriter “optimalite” kavramı olduğu için EÇG ile ilgili politika ve programlar ise verimli kararlar olmaktadır (Van Der Gaag, 1997).

Literatürde eğitim ile ekonomik getirileri arasındaki ilişki yaş-kazanç profili ile gösterilmektedir. Şekil 4’te eğitilmiş ve eğitimsiz duruma göre yaş- kazanç profili görülmektedir. Düşey eksen faydayı (kazanç), yatay eksen ise emekli olana kadar geçen yaş durumunu göstermektedir. Yatay eksenin altındaki alan ise maliyetleri göstermektedir. “Belli bir düzeyde eğitim alan bir kişinin okulu bitirip çalışmaya başlayacağı varsayılır. Eğitimine bağlı olarak üretkenliği ve maaşı belli bir düzeye kadar yükselir, bir süre için sabit kalır, daha sonra da azalma eğilimi gösterebilir. Eğitimsiz olarak gösterilen eğrinin altındaki alan yaşam boyu geliri yani emekli olana dek elde edeceği geliri göstermektedir” (Kaytaç, 2005:19). Şekil 4’te, 12 yaşına kadar hiç okula gitmeden hemen çalışmaya başlayan bir kişinin durumunu gösteren eğri eğitimsiz olarak belirtilen eğridir. Çalışmanın ilk yıllarında kişinin verimi düşük, çalışmaya devam ettikçe çalışma deneyimine bağlı olarak verimi ve geliri artacak, maksimum verim ve gelire ulaşmış 55 yaşında emekli olacaktır. Eğer, farklı bir kişi 6 yaşından 12 yaşına kadar okula devam ettikten sonra çalışmaya başlar ise, yaş- kazanç profili Şekil 4’te eğitilmiş olarak belirtilen eğridir. Eğitimsiz olarak çalışmaya başlayan kişiye göre okula devam eden kişinin verimliliği daha başlangıçta yüksek olduğu için, daha yüksek olacaktır. Okula devam eden kişinin verimliliği ve sağladığı fayda P ve okula devam ettiği için katlandığı eğitim maliyeti ve eğitim yatırımları ise I olarak belirtilmektedir. Literatürde eğitim yatırımlarının veya eğitim için katlanılan maliyetlerin ekonomik getirilerinin çok yüksek olduğuna ilişkin çok sayıda araştırma vardır. Psacharopoulos (1994) göre, ilköğretim fazladan bir yıl daha olması sonucu kişinin gelecekteki verimliliği %10’dan %30’ yükselmektedir (Van Der Gaag ve Tan,1998: 6-8). “Eğitim alan kişi iki tür maliyetle karşı karşıyadır; eğitimin maliyeti olan doğrudan maliyet ile okumaya devam ederek vazgeçtiği kazancı kapsayan fırsat maliyeti. Eğitim düzeyi daha yüksek olduğundan verimliliği ve kazancı daha yüksek olacaktır. Şekil 4’te P ile gösterilen alan daha yüksek verimliliğe bağlı olarak elde edeceği artı kazancı göstermektedir. Fayda maliyet oranı ise, bu artı kazancın toplam maliyete olan oranıdır” (Kaytaç,2005: 20).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede, öğrenmeye ve eğitime hazır olduğu halde okula gidemeyip çalışmaya başlayan, beslenme problemi yaşayan, sağlık ve hijyen konusunda problem yaşayan her açıdan kötü bir çevrede yaşamak zorunda kalan pek çok çocuk vardır. Bu gerçekler ise az gelişmişlik ve yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan sonuçlardır. Bu durumda düşük gelirli ve yoksul ülkelerde yaşayan çocukların büyük kısmı potansiyel verimliliklerine daha başlangıçta ulaşamayıp kaybetmektedirler. Bu durumda EÇG programları ve müdahaleleri ile bu çocuklara yaşamlarının ilk yıllarından itibaren yatırım yapılırsa kaybedilen potansiyel verimlilikleri geri kazandırılacak ve dolaylı olarak beşeri sermaye birikimini etkileyerek, yoksulluğa karşı önemli bir strateji olacaktır (Van Der Gaag ve Tan, 1998: 6-8; Van Der Gaag, 1997).

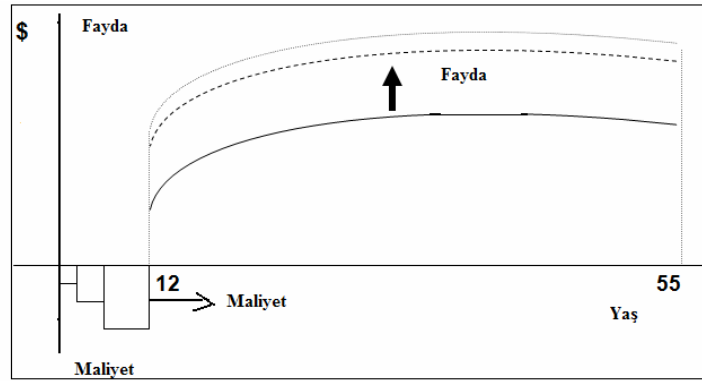
Şekil 5’te kaybedilen potansiyel verimliliğin kazanılmasını gösteren yaş- kazanç profili görülmektedir. EÇG programları ile 0- 12 yaş arası çocuklara yapılan müdahaleler ile kaybedilen potansiyel verimlilik geri kazanılır. Şekil 5’te “fayda” olarak gösterilen alan kazanılan verimliliği, yatay eksenin altında “maliyet” olarak gösterilen alan ise ilköğretim dahil EÇG programları için yapılan yatırım maliyetlerini göstermektedir. 0-12 yaş arası EÇG için maliyetlere katılırsa dahi eğitim yatırımlarının ekonomik getirileri çok yüksek olmaktadır.

Şekil 4: Eğitimli Eğitimli Yaş- Kazanç Profili

Kaynak: Van Der Gaag (1997), "Early Child Development: An Economic Perspective" , Early Child Development Investing in Our Children's Future, M Young (Ed). Elsevier Science, B.V.

Şekil 5: Kaybedilen Potansiyel Verimliliğin Kazanılması

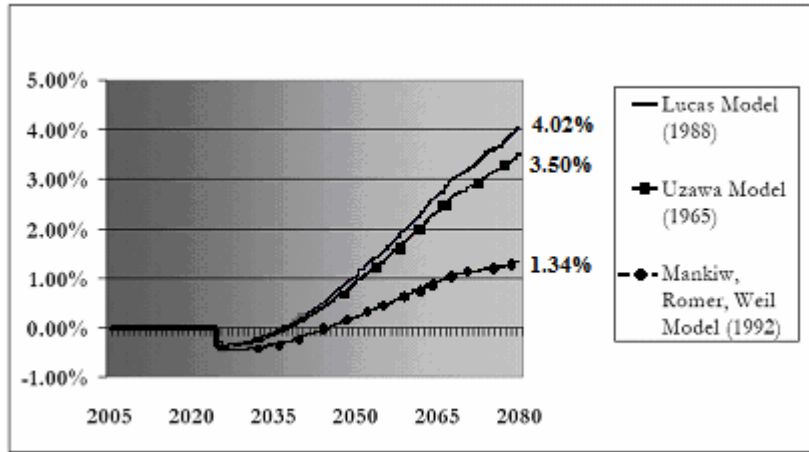
Kaynak: Van Der Gaag (1997), "Early Child Development: An Economic Perspective" , Early Child Development Investing in Our Children's Future, M Young (Ed). Elsevier Science, B.V.

Ekonomistler çok uzun zamandan beri eğitim yatırımları veya beşeri sermayenin ekonomik büyümenin en önemli kaynağı olduğuna inanmaktadırlar. Son 40 yıldır eğitimin işgücü verimlilik büyümesine olan katkısı toplamda % 13 ile % 30 arasında tahmin edilmektedir. Yüksek oranda eğitilmiş işgücü ekonomik büyümeyi farklı kanallar aracılığıyla artırmaktadır. Literatürde, Solow (1957), Arrow (1962), Becker (1964), Schultz (1972), Denison (1985), Uzawa (1965), Romer (1986, 1987), Lucas (1988), Barro (1991), Mankiw, Romer, Weil (1992), Tallman ve Wang (1994), O'Neill (1995), Lee ve Lee (1995), Wolff (2001), Bernanke ve Gurkaynak (2001), Jorgenson ve Stiroh (2000)... gibi önemli iktisatçılar, eğitim, beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin önemini ortaya koyan farklı çalışmalar yapmışlardır (Dickens vd., 2006; Ünsal, 2007; Berber, 2006; TUSİAD, 2006:151-158).

Şekil 6'da eğitime ulaşabilmeyi etkileyen okul öncesi eğitimi ile ilgili bir politika değişikliğinin etkileri sonucunda meydana gelen gelir ve büyüme artışını gösteren akım şeması görülmektedir. Şekilde eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki ilk sebep sonuç ilişkisini belirleyen ve modelin dışında olan okul öncesi eğitimidir (etki 1). Okul öncesi eğitimin gelir ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ikiye ayrılır. Birinci etki statik bir etki olan politika değişikliği içermeyen büyüme yolunu kapsayan doğrudan etkilerdir: Bu etki

Fonu'nun tahminlerine göre, 2012 yılından sonraki yıllarda kişi başı çıktındaki büyüme oranı kişi başı %1.60 olarak hesaplanmıştır. Modelde bu tahminler dikkate alınmıştır. Model, okul öncesi eğitim politikasıyla, eğitime ulaşanların sayısındaki ortalama artışları, ilave eğitimin getiri oranları (ücret), ilave iş deneyiminin getiri oranları, fiziksel sermaye yıpranma payı, fiziksel sermaye yatırım oranı, fiziksel sermaye bileşim katsayısı, beşeri sermaye yatırım oranlarını içeren parametrelerden oluşmaktadır. Modelde evrensel nitelikte, ulusal, 3-4 yaş grubu çocukları kapsayan bir okul öncesi eğitim programının büyüme üzerindeki etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır. Modele göre bulunan tahminler şöyledir: Beşeri sermaye ve fiziksel sermaye stoğu büyüme üzerinde önemli katkılar sağlamaktadır. 2080 yılında GSYİH'da (2005 dolar cinsinden) 2 trilyon dolardan fazla bir toplam artış ve yıllık ortalama %3.5 civarında bir büyüme sağlayacaktır. Bu kazançlar toplam federal gelirler perspektifinden değerlendirildiğinde, %2 0'lik yani 400 milyar \$'lık (0.20 x 2) (2005 dolar cinsinden) bir artış yaratacağı tahmin edilmektedir. Federal Hükümetin uyguladığı EÇE ve çocuk koruma harcamalarını kapsayan programın 2080 yılı için maliyeti ise, 341 milyar \$'lık net bir mali fazlalık için ise 59 milyar \$ olacaktır. Bu maliyet programın yarattığı kazançlarla kıyaslandığında, yeni elde edilen gelirlerin çok altında bir maliyet olmaktadır.

Şekil 7: Lucas, Uzawa ve Mankiw, Romer, Weil Büyüme Modeline Göre Büyüme Tahminleri

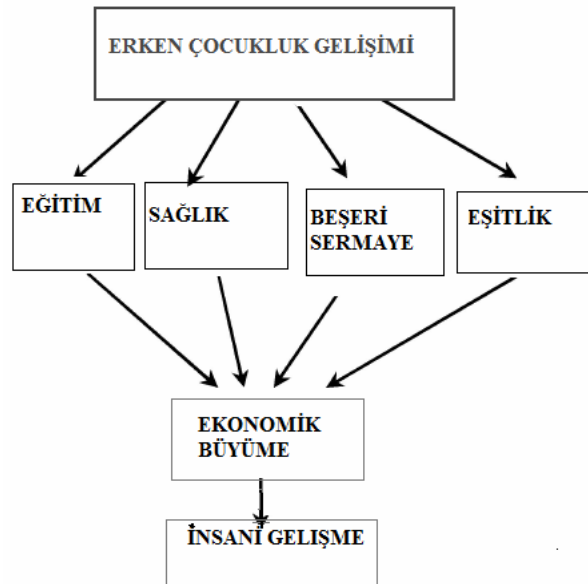
Kaynak: W. T. Dickens, Sawhill ve Tebbs (2006), "The Effects of Investing in Early Education on Economic Growth", Brookings Institution, Working Paper, Washington, s.23

Şekil 7'de Mankiw, Romer ve Weil (1992), Uzawa (1964) ve Lucas (1988) büyüme modellerine göre 2005-2080 yıllarını kapsayan 75 yıllık büyüme tahminleri görülmektedir. Modeller arasında GSYİH artışlarına göre bir karşılaştırma yapıldığında; Dickens vd.'nin 2080 yılı için GSYİH artışı % 3.5'dur. Bu oran, Mankiw, Romer ve Weil modeli için hesaplanan oranın (GSYİH artışı % 1.34) üstündedir, Lucas modeli için hesaplanan oranın (GSYİH artışı % 4.02) altındadır ve Uzawa modeli için hesaplanan oranla (GSYİH artışı % 3.5) ile aynıdır. Şekil 7'de görüldüğü gibi, OÖE'ye yönelik programın uygulanması sonucunda ilk etki belirli bir yaşa kadar eğitimin sürmesi sonucunda işgücü arzının azalmasıdır. Bu nedenle 2025 yılında bu eğitimin etkileri görülmeye başlar. Çünkü, okul öncesi eğitim daha sonraki eğitim aşamalarının temelini oluşturmaktadır. Daha sonraki eğitim aşamalarını tamamlayanlar işgücüne gecikmeli olarak katılır ve her ilave eğitim aşamasına bağlı olarak, verimlilikleri ve çıktıya olan katkıları artmaya başlar. 2046 yılında ise her üç modelin tahminine göre, eğitim sürelerinin yarattığı negatif etkiler pozitif dönüşmeye başlar. Lucas modelinde ise bu pozitif etkiler 2038 yılında yani, daha erken yaşanır. Bu bağlamda eğitim aşamalarını tamamlayanlar bu etkiye bağlı olarak pozitif dinamik geri bildirimlerinden dolayı işgücüne katkıları ve büyümeye katkıları pozitif olacaktır (Dickens vd. 2006). Dickens vd.'nin ve diğer üç modelin OÖE etkisiyle ileriye yönelik büyüme tahminleri pozitifdir, fakat

Lucas Büyüme Modelinin büyüme tahmini en yüksektir. Çünkü, “Lucas Büyüme Modelinde insan sermayesi iki farklı kanaldan büyüme ve verimliliğe etki etmektedir: Bunlardan ilki olan ‘içsel etkiler’ bireylerin beceri düzeyleri ile ilgilidir ve sadece ilgili bireylerin verimliliğini etkilemektedir. Dolayısıyla, eğitim ve diğer öğrenme araçlarıyla kazanılan beceriler bireyleri daha verimli kılmaktadır. İkinci etki ise ‘dışsal etkiler’ olarak adlandırılmaktadır ve bireyler arasındaki bilgi paylaşımından kaynaklanan dışsallıkları temsil etmektedir. Bilgi paylaşımının artması ise hem bilgi stokunu artırmakta, hem de sermaye ve emek gibi geleneksel üretim faktörlerinin daha etkin kullanımına neden olarak verimlilik artışı ve büyümeye yol açmaktadır. Böylece modelde insan sermayesinden kaynaklanan dışsallıklar içsel büyümeye neden olmaktadır” (TUSİAD, 2006: 23) .

EÇE ile insani gelişme arasında çok yakın bir ilişki vardır. EÇE yaşamın ilk yıllarında çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimini sağlamayı, başarılı bir yetişkin olmasını, topluma ve ekonomiye olan katkılarının çok yönlü olmasına yönelik amaçları hedeflemektedir (Van Der Gaag, 2002: 63). İnsani gelişme ise, toplumun, eğitim sağlık, sosyal gelişme ve gelir gibi başta ekonomik, siyasal, kültürel özgürlüklerden başlayarak, kendine saygı duyma, verimli ve yaratıcı olma, insan haklarından yararlanmaya kadar sayıları artırılan seçeneklere ulaşmayı hedeflemektedir (UNDP,1998:19). İnsani gelişme, insanların seçeneklerinin çokluğu hakkındadır. İnsani Gelişme Endeksleri ise bu seçimlerin başarı seviyesini gösterme eğilimindedir (Hicks,1997:1).

Şekil 7: Erken Çocukluk Gelişimi, Ekonomik Büyüme ve İnsani Gelişme İlişkisi

Kaynak :Van Der Gaag (2002), “From Child Development to Human Development”, From Early Child Development to human Development, M. E. Young (ed.), World Bank Washington D.C, s. 74

Şekil 7’de görüldüğü gibi, EÇE ülkelerin ekonomik büyüme ve insani gelişme’ni destekleyerek önemli katkılarda bulunmaktadır. EÇE ile insani gelişme arasındaki bağlantı eğitim, sağlık, beşeri sermaye ve eşitlik gibi en temel yollarla gerçekleşmektedir (Van Der Gaag, 2002: 66-67). Böylece, EÇE beşeri sermaye birikimini sağlayarak ve ekonomik büyüme vasıtasıyla insani gelişme için gerekli alanları güçlendirmektedir. Tablo1’de görüldüğü gibi, nitelikli bir EÇE programı uygulaması sonucunda, hemen ve uzun dönemli faydalar ile toplumun eğitim seviyesi, eğitimin sürekliliği ve sağlıklı olması sağlanacak, toplumsal uyum ve sosyal fayda, beşeri ve sosyal sermaye birikimi artacak ve her alanda fırsat eşitliği yaratılarak, ekonomik büyüme desteklenecektir. Böylece, EÇE ekonomilerin

geleceklerine yatırım ve insani gelişme için atılan ilk adımlardır (Young, 2002: 9; Van Der Gaag, 2002: 73-74).

Tablo 1: Erken Çocukluk Eğitimi'nin Çocuklara, Yetişkinlere ve Topluma Olan Faydaları

	Eğitim	Sağlık	Beşeri Sermaye	Eşitlik
Çocuklara (Hemen)	Daha yüksek zeka; pratik akıl yürütme, göz ve el koordinasyonu, konuşma ve işitme; okuma, yazma; okul performansında iyileşme, daha az sınıfta kalma ve tekrarlama, okullaşmanın artması.	Daha az hastalık; daha az ölüm; daha az beslenme bozukluğu ve büyüme engeli; daha iyi kişisel hijyen ve sağlık bakımı; daha az çocuk istismarı	Psikososyal uyum; agresif davranışlarda azalma, grup içinde uyum ve birliğin artması,	Yoksulluğun meydana getirdiği olumsuz etkilerin azaltılması; beslenme ve sağlık durumunun iyileşmesi; bilişsel gelişim ve sosyal gelişimde artışlar....
Yetişkinlere (Uzun Vadeli)	Yüksek verimlilik; başarılarında artış (daha iyi iş, yüksek gelir..), çocuk sağlığı ve aile bakımında iyileşme, ekonomik refah artışı.	Boy ve ağırlığın artması, fiziksel gelişimle ilgili problemlerde azalışlar; zihinsel gelişimde artışlar; kronik hastalık ve enfeksiyonlarda azalma...	Kendine saygı ve psikososyal uyum; motivasyon artışı; kural ve değerlere uyum, daha az suç ve ceza davranışı...	Fırsat eşitliğinde artışlar, cinsiyet, eğitim sağlık ve gelir eşitliğinde artışlar...
Topluma	Sosyal uyum ve birliğin artması; yoksulluk ve suçların azalması; doğum oranlarının azalması; yeni teknolojilere kolay uyum sağlama; demokrasi sürecinde ilerlemeler; yüksek ekonomik büyüme...	Daha yüksek üretkenlik; daha az devamsızlık /iş görememezlik; daha yüksek gelir ve toplumsal refah artacaktır.	Sosyal fayda ve sermaye artışı; gelişmiş sosyal değerler...	Yoksulluk ve suçlarda azalma, toplumsal sağlığın iyileşmesi; sosyal adalet; yüksek sürdürülebilir büyüme...

Kaynak: Van Der Gaag (2002), "From Child Development to Human Development", From Early Child Development to Human Development, M. E. Young (ed.), World Bank Washington D.C, s. 7

5. Uluslararası Alanda ve Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitim, farklı işlevleri nedeniyle ve özellikle çocukların daha sonraki okul başarılarını doğrudan etkilediği için gelişmiş ülkelerin çağdaş eğitim sistemlerinin temel parçası olmaktadır. Bu önemden dolayı gelişmiş ülkelerde çocukların küçük yaşlarda zorunlu eğitimden önce okul öncesi eğitime başlamaları ve devam etmelerine çok önem verilmektedir. Her ülkenin farklı eğitim sistemi olmakla birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde okul öncesi eğitim sistemi ve uyguladıkları eğitim politikaları farklıdır.

Gelişmekte olan ülkeler içinde okullaşma oranı yüksek olan ülkeler, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri, eski Doğu Bloku ülkeleri olan geçiş dönemi ülkeleri ile Latin Amerika ve Karayip ülkeleridir. Özellikle Karayip ülkelerinde okullaşma oranı %100'e yakındır, Latin Amerika ülkelerinde ise, % 55-60 civarındadır. Doğu Asya ve Pasifik Ülkelerinde ise okullaşma oranı Doğu Asya Ülkelerinde % 40 iken Pasifik ülkelerinde % 70 ile daha yüksektir (WB, 2006: 90). Gelişmekte olan ülkeler arasında okullaşma oranlarının farklı olmasının nedenleri ise ülkelerin uyguladığı eğitim politikaları ve eğitim sistemleri ile bu konuda yapmış oldukları reformlardır. Tablo 2'de dünya ülkelerinin, gelir gruplarına ve gelişmekte olan bölgelere göre okul öncesi eğitim okullaşma oranları görülmektedir. Alt orta ve düşük gelir grubu ülkelerde okullaşma oranları düşüktür. Yüksek gelirli ülkelerde ve özellikle AB ülkelerinde okullaşma oranı oldukça yüksektir. AB ülkelerinde okul öncesi eğitim okullaşma oranlarının yüksek olmasının yanında diğer yaşlarda (5-14 yaş, 15-19 yaş) okullaşma oranları dikkat çekici bir biçimde yüksektir. AB ülkelerinde eğitim politikası ülkelerin nüfusunun eğitim düzeyinin

yükseltilmesine yönelik belirlendiği için okullaşma oranları yüksek ve zorunlu eğitim süreleri de daha uzundur. AB ülkeleri ekonomilerin büyümelerinin ve rekabet etmelerinin ancak beşeri ve teknolojik yatırımlarla gerçekleşeceğini bilmelerinden dolayı özellikle ilköğretime de ayrı bir önem vermektedirler. Ayrıca insani gelişme için gerekli temel eğitimsel, toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamda eşitlik sorununu çözmek için de eğitim politikaları ve eğitim sistemleri çok önemli olmaktadır (Tuzcu, 2006: 102).

OECD ülkeleri, son yıllarda özellikle kadınların işgücüne katılım oranlarını artırmak amacıyla ve erken çocukluk döneminin yaşam boyu öğrenmenin temelini oluşturması bilinciyle, okul öncesi eğitime yönelik yatırımları ve sunulan hizmetleri artırmayı amaçlamışlardır (OECD 2001/b, 31,54'den aktaran, Tuzcu, 2006: 101).

Tablo 2: Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları (%)

Gelir Gruplarına Göre		Gelişmekte Olan Bölgelere Göre	
Düşük gelir	27	Orta ve Doğu Avrupa	64
Alt Orta Gelir	35	Orta Asya	45
Orta Gelir	38	Doğu Asya / Pasifik	36
Yüksek Orta Gelir	53	Latin Amerika Karayip	57
Yüksek Gelir	76	Sahra Altı Afrika	16
Avrupa Birliği	101	Geçiş Döneminde Olan Ülkeler	59
Dünya	37		

Kaynak: WB, World Development Indicators, 2006, s.90; TUSİAD (2006); UNESCO, 2007; Karip (2007), s.248.

Tablo 3'de görüldüğü gibi Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda okul öncesi eğitimde isteğe bağlı olmasına rağmen okullaşma oranları çok yüksektir. AB Ülkelerinin çoğunluğunda zorunlu eğitimden bir yaş öncesinde okul öncesi eğitim okullaşma oranı % 100, geri kalanlarda ülkesinde %100'e yakındır. Ayrıca AB Ülkelerinde zorunlu eğitim yaşından iki yaş öncesinde ise okul öncesi eğitim okullaşma oranı yaklaşık % 80'dir (Demirel vd, 2006: 88). Okullaşma oranları yaşlara göre incelendiğinde zorunlu okula başlama yaşına yakınlaştırdıkça yükselmektedir. Örneğin İrlanda'da 4 yaş çocuklarda okullaşma oranı % 51 iken, 5 yaş çocukların okullaşma oranı % 100'e yükselmektedir. Aynı şekilde Yunanistan'da 4 yaş çocuklarda okullaşma oranı % 55 iken 5 yaş çocukların okullaşma oranı % 90'a yükselmektedir (DPT, 2001:5; UNESCO, 2007; Tuzcu, 2006: 102). Avrupa Birliği Ülkeleri içinde OÖE alanında son yıllarda yapılan politika ve reformlar sonucunda, Macaristan, Hollanda, Bulgaristan, Lüksemburg, Letonya, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi'nde, çocukların zorunlu okula başlama yaşından önce okul öncesi eğitimine bir ya da iki yıl süreyle devam etmeleri zorunluluk haline getirilmiştir (Demirel vd, 2006: 89; Yıldırım, 2008: 109).

Avrupa ülkelerinin çoğunda okul öncesi eğitim zorunlu olmamasına rağmen çocuklar 3 yaşında anaokuluna ve 4-5 yaş grubundaki çocukların çoğunluğu ilköğretimden önceki bir ya da iki yıl önce okula başlamaktadır. Örneğin, Fransa'da 2 yaşındaki çocukların büyük kısmı zorunlu olmamasına rağmen bu okullara kayıt yaptırmaktadırlar (EURYDICE, 2009:2). Hollanda'da 2-5 yaş çocuklarına verilen farklı okul öncesi eğitimin dezavantajları riskli olduğu için çocuklar erken yaşlarda doğrudan doğruya ilköğretime başlamaktadır. Ayrıca devlet özellikle gelir düzeyi ve eğitimi düşük, etnik azınlık olan ailelerin çocuklarına ilköğretime erken yaşlarda başlamasını sağlamakta ve eğitim masrafları ise finanse edilmektedir. Aynı şekilde İrlanda'da 4-5 yaş grubundaki çocukların % 99'u zorunlu olmadığı halde ilköğretime başlamaktadırlar (EURYDICE, 2009: s.2). Avrupa ülkelerinde resmi devlet okullarında eğitim ücretsizdir. Bulgaristan, Belçika, Finlandiya, Fransa, İsveç, İtalya, Kıbrıs

Rum Kesimi, Letonya, Luksemburg, Macaristan, Malta, Portekiz, Slovakya, Yunanistan, Liechtenstein ve Türkiye’de resmi devlet okullarında verilen okul öncesi eğitim masraflarını devlet yapmaktadır. Birçok Avrupa ülkesinde yerel yönetimler, gelir durumu ve eğitim durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarına okul öncesi eğitim maliyetini karşılamaktadırlar. Örneğin Polonya’da OÖE ücretli olmasına rağmen gelir seviyesi düşük olan çocuk ve gençlere, yerel yönetimler tarafından maddi destek sağlanmaktadır (EURYDICE, 2009:2).

Tablo 3: Avrupa Ülkelerinde ve Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim

Ülkeler	Okula Başlama Yaşı	Okul Öncesi Eğitim Özellikleri			Okullaşma Oranı
		Zorunlu	İsteğe Bağlı	Ücret	
Almanya	6	Hayır	Evet	Ücretli,	% 89.8 (3-6 yaş) (2007)
Avusturya	6	Hayır	Evet	Ücretli	% 84.9 ((3-6 yaş) (2007/2008)
Belçika	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	%116 (3-5 yaş) 2004
Bulgaristan	7	Hayır, 6 yaş zorunlu	Evet	Devlet ve Yerel Yönetimlere bağlı olanlarda Ücretsiz	% 73.9 (3-6 yaş) 2008
Çek Cumhuriyeti	6	Hayır	Evet	Ücretli	% 86 (3-5 yaş) 2004 % 92(4-5 yaş) 2007/2008
Danimarka	7	Hayır	Evet	Ücretli	% 91(3-6 yaş) 2004
Estonya	7	Hayır	Evet	Ücretli	% 114 (3-6 yaş) 2004
Finlandiya	7	Hayır	Evet	Ücretli, 6 yaş grubu ücretsiz	% 99(6 yaş) % 59(3-6yaş) 2004
Fransa	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	% 100 (3-6yaş) 2008
Hollanda	5	Hayır,4 yaş çocukların %99’u ilköğretime başlar.	Evet	4-6 yaş için resmi okul öncesi eğitim yoktur ve bu grup ilköğretim içinde eğitim alırlar.Ücretsiz	% 89 (4-5 yaş) 2004
İngiltere	5	Hayır	Evet	Ücretli	%59 (3-4 yaş) 2004 %99 (4-5 yaş) 2004
İspanya	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	% 98 (3-5 yaş) 2008
İsveç	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	%96 (4-5 yaş) %85 (3-6 yaş) 2008
İrlanda	6	Hayır 4-5 yaş çocukların %99’u ilköğretime başlar.	Evet	Ücretsiz	% 47 (4 yaş) %97(5 yaş) 2001/2002
İtalya	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	% 96 (3-5 yaş) 2008
İzlanda	6	Hayır	Evet	Ücretli	%94.5 (3-5 yaş) 2009
Kıbrıs Rum K.	4-5 yaş	Evet	3-4 yaş	Ücretsiz 4-5 yaş	% 61 (3-5 yaş) 2009
Letonya	7	Evet(5-6 yaş)	1-5 yaş	Ücretsiz	%79 (3-6 yaş) 2008
Litvanya	7	Hayır	Evet (1-7yaş)	Ücretli	% 64 (3-6 yaş) 2009
Liechtenstein	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	% 98 (4-6 yaş) 2008/2009
Luksemburg	4	Evet (4yaş)	Evet (3yaş)	Ücretsiz	% 83 (3-5 yaş) 2008
Macaristan	5	Evet(5 yaş)	Evet (3-4yaş)	Ücretsiz	% 81 (3-6 yaş) 2008
Malta	5	Hayır	Evet	Ücretsiz	% 98 (3-4 yaş) 2009
Norveç	6	Hayır	Evet	Ücretli	% 94 (3-5 yaş) 2007
Polonya	6	Hayır	Evet	Ücretli	% 53 (3-6 yaş) 2009
Portekiz	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	% 78 (3-5 yaş) 2007
Romanya	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	% 76 (3-6 yaş) 2008
Slovakya	6	Hayır	Evet	Ücretsiz	% 87 (3-5 yaş) 2008
Slovenya	6	Hayır	Evet	Ücretli	% 80 (1-5 yaş) 2004, %59 (3-

					6 yaş) 2004
Türkiye	6	Hayır	Evet	Ücretli	% 33 (4-5 yaş) 2008 %17 (3-6 yaş) 2008 % 8 (3-5 yaş) 2004
Yunanistan	6	Evet(5 yaş)	Evet	Ücretsiz	% 66 (4-5 yaş) 2004

Kaynak: EURYDICE, EURYBASE- Education Systems in Europe (2009); C, Yıldırım (2008), “Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.7, S.25 (91-110), s. 105; UNESCO (2007), Strong Foundations Early Child Care and Education, EFA Global Monitoring Report.

Türkiye’de OÖE, Türk eğitim sisteminin ilk kademesidir ve günümüzde 36-72 ay grubundaki çocukları kapsayan, isteğe bağlı, bağımsız olarak veya örgün eğitim kurumlarının (ilköğretim veya ortaöğretim) ve diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıflarında hizmet sunulan bir eğitim sürecidir. Böylece OÖE hizmetleri MEB, bazı kamu kurumları, özel öğretim kurumları, vakıflar, dernekler, sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından sunulmaktadır. MEB’e bağlı okul öncesi eğitim kurumları şunlardır: 3-6 yaş çocuklarına eğitim sunan Ana Okulları, 5-6 yaş çocuklarının eğitiminden sorumlu olan Ana Sınıfları, orta dereceli okullardaki uygulama sınıfları. Ayrıca, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakımevleri, KİT’lere bağlı gündüz anaokulları, Çalışma Bakanlığı’na bağlı olarak işyerlerinde açılan kreş ve gündüz bakımevleri, özel ve tüzel kişilerle üniversitelere bağlı ana okulları, kreş ve gündüz bakımevleri okul öncesi eğitim veren kurumlardır. Bu kurumlar, Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’ne bağlı birimlerin denetiminde hizmet vermektedirler (DPT, 2001:8; EURYDICE, 2009:2). Devletin resmi okullarında verilen okul öncesi eğitim ücretsizdir. Özel okul ve eğitim kurumlarında verilen eğitim ise ücretlidir.

Tablo 4’te Türkiye’nin 1923-2009 yılları arasında okul öncesi kurumsal eğitimin gelişmesi görülmektedir. Dönemler itibariyle okul öncesi eğitim kurumu (okul), öğretmen ve öğrenci sayısında bir artış dikkati çekmektedir. Fakat bu rakamlar, Türkiye’nin sahip olduğu nüfusa göre verilmesi gerekli eşit ve nitelikli bir eğitim için gerekli bir artış değildir. Ayrıca, okul öncesi eğitim kurumlarının çoğunluğu büyük şehirlerde ve merkezlerde toplanmaktadır. Bu durumda fırsat eşitliğini sağlamak, kadınların çalışma hayatına katılmasını sağlamak ve aileler arasında eğitim eşitsizliklerini azaltmak amacıyla okul öncesi eğitim kurumlarının ve hizmetlerin kasaba, köy ve daha farklı bölgelere yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda Tablo 3’teki rakamlar daha farklı olacaktır (Oktay, 2002:91).

Tablo 4: Türkiye’de 1923- 2009 Yılları Arasında Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimde Sayısal Gelişmeler

Öğretim Yılı	Okul	Öğrenci	Öğretmen
1923-1924	80	5.880	136
1943-1944	49	1.604	63
1963-1964	146	4.767	180
1983-1984	2.784	78.981	4.414
1997-1998	7.532	181.450	10.186
1998-1999	7.976	207.319	11.825
1999-2000	8.571	213.944	15.696
2000-2001	9.249	258.706	16.563
2001-2002	9.643	289.066	18.149
2002-2003	11.314	320.038	18.921
2003-2004	13.692	358.499	19.122
2004-2005	16.016	434.771	22.030
2005-2006	18.539	550.146	20.910
2006-2007	20.675	640.849	24.775
2007-2008	22.506	701.762	25.900
2008-2009	23.653	804.765	29.342

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri, 2005; Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2007-2008, 2008-2009

Türkiye’de EÇG için kabul gören ve uygulanan eğitim sistemi okul öncesi eğitim sistemidir. Okul öncesi eğitim ile ilgili sistem, daha çok 5-6 yaş grubundaki çocukların daha sonra ise 4-6 yaş grubundaki çocukların eğitimini kapsamaktadır. Bu durumda okul öncesi eğitim çoğunlukla anaokulları ve anasınıflarında yapılmaktadır. “Fakat Türkiye için önerilen sistem aslında EÇE’dir. Okul öncesi eğitim 3-6 yaşları arasındaki dönemi kapsarken, EÇE doğumdan hatta annenin hamileliğinden ilköğretimin ilk iki yılını da içine alan dönemi kapsamaktadır. Dolayısıyla okul öncesi eğitim EÇE’nin içinde yer almaktadır”(Bekman ve Gürlesel, 2005).

Tablo 5’te, Türkiye’de anaokullarının ve anasınıflarının okullaşma oranları görülmektedir. 1991-1992 öğretim döneminde anaokulları ve anasınıfları okullaşma oranı %5.1 iken, 2004-2005 öğretim döneminde % 15.3, 2008-2009 öğretim yılı itibarıyla okul öncesi eğitimde okullaşma oranı ise % 33’e yükselmiştir ve yıllar itibarıyla artan bir eğilim gözlenmektedir (EURYDICE, 2009:2). Fakat Türkiye’nin okul öncesi eğitimde okullaşma oranı diğer ülkelerle kıyaslanamayacak ölçüde düşük orandadır. Daha da önemlisi Türkiye orta ve düşük gelirli ülkelerle karşılaştırıldığında OÖE yararlanan çocuk sayısı oranı açısından da oldukça yetersiz bir düzeydedir. Son yıllarda bu konuda bazı yenilikler ve ilerlemeler gerçekleşmiş olmasına rağmen, eğitim politikası ve eğitim sistemi ile ilgili değişikliklerin yapılması gerekmektedir (Kaytaç, 2005: 7).

Tablo 5: Türkiye’de Anaokullarının ve Anasınıflarının Okullaşma Oranları (%)

Yıl	%
1991-1992	5.1
1992-1993	5.2
1993-1994	6.1
1994-1995	7.3
1995-1996	7.6
1996-1997	8.9
1997-1998	9.4
1998-1999	10.2
1999-2000	9.8
2000-2001	10.1
2001-2002	10.5
2002-2003	11.7
2004-2005	15.3
2005-2006	19.9

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006) ; MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2004- 2005; Bekman ve Gürlesel (2005)

Tablo 6’da Türkiye’de 1992-2009 yılları arasında okul öncesi eğitimde anaokulları ve ana sınıflarının devlet ve özel olmak üzere toplam sayıları görülmektedir. Resmi ilköğretim okullarındaki ana sınıfı sayısı özel kurumlardan daha fazladır. Özel anaokulu sayısı ise resmi anaokullarından daha fazladır. “EÇE hizmetlerinden faydalanan çocukların sayısındaki artış, yeni inşa edilen anaokulları ve ana sınıflarındaki artış ile artan öğretmen sayısından kaynaklanmaktadır. Devlete bağlı anaokullarındaki artış 1996’da başlamıştır. Toplamda anaokulların sayısı on kat artmıştır. Özel anaokullarının sayısındaki artış eğilimi aynen devam etmektedir ve son on yılda neredeyse iki kat artmıştır. Öte yandan özel ana sınıfları 2002 yılında zirveye ulaştıktan sonra yavaşlama eğilimine geçmiştir. Devlete ait ana sınıflarındaki artış, 1997 yılında zorunlu öğretimin sekiz yıla çıkmasından sonra yeni ilköğretim okullarının açılmasını izlemiştir” (Kaytaç, 2005: 15; Ural, Ramazan, 2007:30).

Tablo 6: Türkiye’de 1992- 2009 Yılları Arasında Anaokulları ve Anasınıflarının Sayıları

Yıl	Anaokulları			Anasınıfları			Genel Toplam
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	
1992-1993	35	160	195	4.104	106	4.210	4.405
1993-1994	49	160	209	5.377	134	5.511	5.720
1994-1995	65	152	217	5.658	161	5.819	6.036
1995-1996	79	140	219	5.998	208	6.206	6.425
1996-1997	100	155	255	6.294	237	6.531	6.789
1997-1998	129	182	311	6.356	332	6.688	6.999
1998-1999	189	219	408	7.200	368	7.568	7.976
1999-2000	269	237	506	7.665	400	8.065	8.571
2000-2001	301	262	563	7.996	437	8.433	8.996
2001-2002	348	262	610	8.254	509	9.033	9.643
2002-2003	418	279	697	8.807	153	8.960	9.657
2003-2004	483	300	783	11.230	199	11.429	12.212
2004-2005	539	326	865	13.305	241	13.546	14.411
2005-2006	674	421	1095	15.189	529	15.718	16.813
2006-2007	786	583	1369	17.273	2033	19.306	20.675
2007-2008	916	755	1671	18.719	2116	20.835	22.506
2008-2009	1024	674	1698	19.545	583	20.218	21.916

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri, 2005; Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2007-2008, 2008-2009

Tablo 7’de Türkiye’de son yıllarda OÖE ile ilgili göstergeler özetlenmektedir. Göstergelerde son yıllarda iyileşme yönünde artan bir eğilim olmasına rağmen Türkiye ile benzer nüfuslu, veya toplumsal, kültürel yapıdaki ve daha düşük gelirli ülkelerle karşılaştırıldığında bu oranlar oldukça düşüktür.

Tablo 6: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Göstergeleri

Gösterge	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Öğrenci Sayısı	550.146	640.849	701.762
Kız/Erkek Öğrenci oranı (%)	92.13	91.73	91.63
Okullaşma Oranı (36-72 ay) (%)	13.41	16.03	17.71
Cinsiyet Oranı	104.34	95.55	95.52
Öğretmen Sayısı	20.910	24.775	25.900
Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	26.31	25.87	28.43
Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	15.45	16.17	19.37
Özel Eğitim Kurumlarının Payı (%)	5.22	5.68	5.96

Kaynak: EURYDICE (2008), Avrupa’da Genel Eğitim Mesleki Eğitim ve Yetişkin Eğitim Sistemlerinin Yapısı, Türkiye, Milli Eğitim Bakanlığı, Strateji Geliştirme Bakanlığı EURYDICE Birimi, s.18

6. Sonuç ve Değerlendirme

Ekonomik kalkınmanın en temel hedeflerinden birisi beşeri sermaye birikimini sağlamaktır. İnsani gelişme politikalarında vurgulanan en önemli unsur ise; kalkınmanın nimetlerinden ve büyümenin fırsatlarından özellikle her gelir grubundaki çocuğun eşit oranda yararlanmasıdır. Fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak gelişimini yeterli ölçülerde tamamlayan, her açıdan çok

yönlü gelişim ve beceri kazana çocuklar kısa ve uzun dönemde, sosyal gelişimlerine, aileye ve ekonomiye olan verimlilikleri daha fazla olup topluma olan yararları da çok olacaktır. İşte bu ve buna benzer pek çok nedenlerden dolayı çocukların beşeri potansiyellerine yapılan yatırımların önemi artmakta ve makro düzeyde ülkeler ve ekonomiler pek çok açıdan fayda sağlarken, mikro düzeyde ise çocukların kendine güvenen, güçlü bireyler olmasına da katkıda bulunmaktadır.

Aileler, eğitimciler, psikologlar sosyologlar ve halk sağlığı uzmanları EÇE'nin önemini sürekli olarak vurgulamaktadırlar. Özellikle son çeyrek yüzyıldır ise bilim adamları, doktorlar ve sosyal bilimciler EÇE'nin çok önemli olduğunun farkına varmışlardır. Son zamanlarda ise, EÇE ekonomi literatüründe yerini almaya başlamıştır. Eğitim, mesleki eğitim, genel sağlık, bilgi, okullaşma, yetenek ve beceri gelişimi, sosyal ve kurumsal destekler gibi beşeri sermaye gelişimi için çok önemli anahtar olan faktörler ile EÇE arasında önemli bağlantılar bulunmaktadır (Dodge ve Lake, 2003:4).

Tarihsel kanıtlar da gösteriyor ki; ekonomik büyüme, insani gelişme ve sağlıktaki iyileşmeler yani nüfusun niteliği arasında önemli ilişkiler vardır. Bu ilişkinin önemi ise daha zengin toplumlarda çocuklara ayrılan kaynakların iyileştirilmesi ile çok yakından ilgilidir. Fogel (2000) ekonomik büyüme üzerinde nüfusun etkisinin önemli olduğunu ve bu durumda ekonomilerin refahlarının da etkilediğinin altını çizmektedir. Fogel'e göre, Endüstri Devrimi ile birlikte gelişmiş ülkelerde nüfusun niteliği iyileştikçe ekonomik büyüme olumlu etkilenmiştir. İngiltere'de Endüstri Devrimini izleyen yıllarda ekonomik büyümenin %50'sinin nedeni olarak nüfusun niteliğindeki iyileşmeler gösterilmektedir. Buradan anlıyoruz ki, teknolojik yenilik, eğitim ve refah arasında bir ilişki vardır. Nüfusun sağlığı, eğitimi, refahı ve sosyal çevresindeki iyileşmeler, nüfusun niteliğini etkileyerek teknolojik ilerlemeye katkı sağlamakta ve böylece ekonomik büyüme ve refahı da olumlu etkilemektedir. Bu tarihsel kanıtlar aslında çözümü tam olarak açıklanamayan sorulara bir kanıt olarak ortaya çıkmaktadır: erken çocukluk dönemindeki müdahaleler ve eğitimler, erişkin yaşlardaki fiziksel, ruhsal ve sosyal problemleri yaratan riskleri azaltarak; insani gelişmeyi etkilemektedir (Mustard, 2002: 25).

Nitelikli bir EÇE'ni kapsayan bir eğitim sistemi ve politikasının yaygınlaştırılması ülkelerin, beşeri sermaye, fiziksel sermaye, tasarruf ve yatırımlara olan farklı etkileri sonucunda, gelir ve ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiler yaratmaktadır. Nedeni ise, insanın beyin gelişiminin en hızlı geliştiği dönemlerin erken çocukluk dönemleri olmasıdır. Okul öncesi eğitime önem veren eğitim sistemleri sonucunda meydana gelen gelir ve büyüme artışları ise çeşitli büyüme modelleri ile ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda okul öncesi eğitim, eğitime ulaşabilmeyi ve eğitimin sürekliliğini etkileyen çok önemli bir aşama olup, ekonomilerin geleceğine yatırım ve insani gelişme için atılan ilk adımlardır (Young, 2002: 9; Van Der Gaag, 2002: 73-74).

Her ülkenin eğitim sistemi farklılaştığı için, okul öncesi eğitim sistemi ve uyguladıkları eğitim politikaları da farklı olmaktadır. Fakat genel olarak ülkelerin okul öncesi eğitim sistemi ve politikaları incelendiğinde gelişmiş ülkelerin okul öncesi hatta EÇE'ne verdikleri önem beşeri sermaye göstergelerinde ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş yüksek gelirli ülkelerde okullaşma oranı oldukça yüksektir. Özellikle Avrupa ve OECD ülkelerinde, okul öncesi eğitim zorunlu olmamasına rağmen çocuklar genellikle üç yaşında anaokuluna başlamaktadırlar ve zorunlu eğitime başlamadan önceki yaşlarda ise çoğunluğu okula başlamaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerde ise uyguladıkları eğitim politikaları ve eğitim sistemlerinden dolayı eski Doğu Bloku ülkeleri olan geçiş olan ülkeleri, Karayip ülkeleri, Latin Amerika, Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri dışında okullaşma oranları düşüktür. Ayrıca Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda okul öncesi eğitim ücretsiz olmasına rağmen devlet, yerel yönetimler ve belediyeler özellikle gelir düzeyi ve eğitimi düşük ailelerin çocuklarına

okul öncesi eğitime ve ilköğretime erken yaşlarda başlamasını sağlamakta ve eğitim masraflarını finanse etmektedirler.

Türkiye’de EÇE olarak kabul gören kavram okul öncesi eğitim kavramıdır. Okul öncesi eğitim öncelikle çocuğun her yönden gelişimine katkı sağlayan ve özellikle ilköğretime ve diğer eğitim basamaklarına hazırlayan bir eğitim sürecini kapsamaktadır. Türkiye’de son yıllarda okul öncesi eğitim okullaşma oranlarında, okul öncesi eğitim kurumlarında, öğretmen ve öğrenci sayılarında, kız/erkek oranında, dersliklerin kapasitesinde bir iyileşme görülmektedir. Fakat bu göstergeler, Türkiye’nin nüfusu ve sahip olduğu kaynaklar düşünüldüğünde, nitelikli bir eğitim için ekonomik büyüme ve insani gelişme için yeterli bir gelişme değildir. Ayrıca, Türkiye ile benzer nüfuslu, aynı gelişme ve gelir özelliklerine sahip, toplumsal, kültürel yapıdaki ülkelerle karşılaştırıldığında bu oranlar oldukça düşüktür. Türkiye’de ve Avrupa ülkelerinin okul öncesi eğitim ile ilgili göstergelerine ulaşmak için devletin, kamu ve özel kurumların, özellikle MEB, SHÇEK, vakıf ve derneklerin anne, baba ve çocukları kapsayan eğitim ve desteklere yönelik çeşitli program ve projeleri bulunmaktadır. Okul öncesi eğitim ile ilgili, farklı hedefleri içine alan program ve projeleri gerçekleştirmenin fayda-maliyet oranları çok yüksek olmasından dolayı eğitim sistemlerine ve politikalara yönelik reformların kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- AÇEV(1999), 7 Çok Geç, Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi Üzerine Düşünceler ve Öneriler, İstanbul. www.acev.org/arastirmalarimiz.php (13.09.2009)
- AÇEV(2007), Ekonomik ve Toplumsal Kalkınma İçin erken Çocukluk Eğitimi: Önemi, Yararları ve Yaygınlaştırma Önerileri, İstanbul. www.acev.org/arastirmalarimiz.php (13.09.2009)
- Bekman, S ve Gürlesel, F (2005), Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim, TÜSIAD, Yayın No, TÜSIAD-T /2005-05/396, İstanbul.
- Berber, Metin (2006) İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Corneiro, P ve Heckman, J (2003), Human Capital Policy, IZA Discussion Paper , No. 821 <http://ideas.repec.org/p/iza/izadps/dp821.html> (17.02.2009)
- DPT (2001), Okul Öncesi Eğitim- İlköğretim- Özel Eğitim, Özel İhtisas Komisyon raporu, Ankara.
- Demirel, Özcan ve Diğerleri (2006)” Küreselleşme ve AB Sürecinde Türk Eğitim Sistemi”, On Yedinci Milli Eğitim Şurası, Hazırlık Dokümanı (Araştırma Raporları), MEB Yayınları, Ankara.
- DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006) <http://dpt.gov.tr> (12.09.2009)
- Dickens, W. T. Sawhill, I. Tebbs, J (2006), “The Effects of Investing in Early Education on Economic Growth”, Brookings Institution, Working Paper, Washington. <http://www.brookings.edu> (20. 5.2009)
- Dodge, D ve Lake, S (2003) “Human Capital, Early Childhood Development, and Economic Growth: An Economist’s Perspective”, <http://www.sparrowlake.orh/news> (12.04.2009)
- EURYDICE, EURYBASE-Education Systems in Europe (2009), Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cum., Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İrlanda, İtalya, İzlanda, Kıbrıs Rum Kes., Letonya, Litvanya, Liechtenstein, Luxemburg, Macaristan, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Yunanistan, <http://eacea.ec.eu/education/eurydice/documents/eurybase/natioanal-summary> (28.09.2009)
- EURYDICE (2008), Avrupa’da Genel Eğitim Mesleki Eğitim ve Yetişkin Eğitim Sistemlerinin Yapısı, Türkiye, Milli Eğitim Bakanlığı, Strateji Geliştirme Bakanlığı EURYDICE Birimi <http://eacea.ec.eu/education/eurydice/documents/eurybase/srtructures/041-TR> (28.09.2009)
- Gürkan, Tanju (2009), “Erken Çocukluk Dönemi ve Okul Öncesi Eğitim”, AÖF Yayın No:957, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Grunewald, R ve Rolnick, A (2007) “A Productive Investment: Early Child Development”, Early Child Development From Measurement to Action, A Priority for Growth and Equity, Ed.M.EYoung <http://siterources.worldbank.org/INTECD/Resources/ECDBook2007.pdf> (05.10.2009)
- Heckman, James, J (2000) “Policies to Foster Human Capital”, Working Papers 0028, Harries School of Public Policy Studies, UniversityofChiago

- <http://econpapers.repec.org/paper/harvpaper/0028.htm> (28.09.2009)
- Hicks, A. D (1997) “The Inequality- Adjusted Human Development Index: A Constructive Proposal”, World Development, Vol. 25, No.8, ss.1283-1298
- Kayataz, Mehmet (2005) Türkiye’de Okul Öncesi Eğitiminin Fayda-Maliyet Analizi, Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), İstanbul.
- Karip, Emin (2007) “İlköğretimde kalite: Avrupa Birliği Kalite Göstergeleri çerçevesinde Kalitenin Değerlendirilmesi”, Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi, Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TED.
- MEB (1993), On Dördüncü Milli Eğitim Şurası, Okul Öncesi Eğitim Komisyon Raporu, MEB Yayınları, Ankara.
- Milli Eğitim İstatistikleri, 2005, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2007-2008, 2008-2009 Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Milli Eğitim İstatistikleri (2004-2005), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Mustard, J. F (2006) “Beyin Gelişimi ve İnsan sermayesi”, 7 Çok Geç: Toplumsal ve Ekonomik kalkınma için Erken Çocukluk Eğitimi Konferansında sunulan Bildiri, AÇEV, İstanbul. www.acev.org (26.08.2009)
- Mustard, J. F (2007) “Experience- Based Brain Development: Scientific Underpinnings of the Importance of Early Child Development in a Global World”, Early Child Development From Measurement to Action , A Priority for Growth and Equity, Ed. M. E Young, World Bank, <http://sitesources.worldbank.org/INTECD/Resources/ECDBook2007.pdf> (1.07.2009)
- Mustard, J. F (2002) “Early Child Development and the Brain- The Base for Health, Learning and Behavior Throughout Life”, From Early Child Development to Human Development, Investing in Our Children’s Future, Ed. M, E Young, World Bank.
- <http://sitesources.worldbank.org/INTECD/Resources> (03.05.2009)
- Oktay, Ayla (2002) Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. ve San. Ltd. Şirketi, İstanbul.
- Rolnick, A ve Grunewald, R (2003) Early Child Development: Economic Development With a High Public Return, The Region 17 (4 Supplement, December): 6-12, <http://www.minneapolis.org/publications> (15.07.2009)
- Tuzcu, Gökhan (2006) “Avrupa Birliği’ne Giriş Süreci ve Eğitimde Vizyon 2023”, AB Ülkeleri AB Ülkeleri ve Türkiye’de Nüfus ve Eğitim Düzeyi, TED, Ankara.
- TUSİAD (2006) Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme, Türkiye Deneyimi, Riskler ve Fırsatlar, İstanbul.
- TUSİAD(2006) Büyüme Stratejileri Dizisi No. 7, Tusiad-T/2006-06-420, İstanbul.
- UNDP (1998) İnsani Gelişme Raporu, Türkiye, Ankara.
- Ünsal, Erdal (2007) İktisadi Büyüme, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- UNESCO (2007), Strong Foundations Early Child Care and Education, EFA Global Monitoring Report <http://www.unesco.org> (3.04.2009)
- Ural, O ve Ramazan, O (2007) “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü”, Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi, Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TED, Ankara.
- Van der Gaag, J (1997) “Early Child Development: An Economic Perspective”, Early Child Development Investing in Our Children’s Future, Ed. M. E, Young, Elsevier Science, B. V <http://www.earlylearning.ubc.ca/documents/development-health> (22.9.2009)
- Van der Gaag, J ve Tan, J.P (1998) The Benefits of Early Child Development Programs An Economic Analysis, The World Bank, Washington, D.C. <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer> (1.03.2009)
- Van der Gaag, J (2002) “From Child Development to Human Development”, From Early Child Development to Human Development, M. E. Young (ed.), 23949 World Bank. <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer> (18.06.2009)
- Young, M. E (2002) “Introduction and Overview”, From Early Child Development to Human Development, Investing in Our Children’s Future, Ed. M, E Young, World Bank. <http://sitesources.worldbank.org/INTECD/Resources> (6.08.2009)
- Young, M. E (1995) Investing In Young Children, World Bank Discussion Paper, WDP 275, World Bank <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer> (1.02.2009)
- World Bank (2006) World Development Indicators, Washington.

Yıldırım, C (2008), “Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.7, S.25 (91-110), www.esosder.org (05.08.2009)